

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТОГЕННИХ ЧИННИКІВ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Осіпова М.Ю. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті розглядаються основні напрямки подолання конфліктогенних чинників міжнаціональних відносин; дається аналіз причин конфліктогенних чинників міжнаціональних відносин.

Ключові слова

ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ, ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ, ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНФЛІКТУ, НЕГАТИВНИЙ МИР, ПОЗИТИВНИЙ МИР, МИРОПІДТРИМКА, МИРОСТАНОВЛЕННЯ, МИРОБУДІВНИЦТВО.

Вступ

Актуальність теми в тому, що дослідницький інтерес до урегулювання етнонаціональних конфліктів обумовлений напругою міжетнічних відносин у всьому світі, що проявляється в різних регіонах пострадянського простору, необхідністю пошуків шляхів їх вирішення політичними методами. Сьогодні в світі нараховується більше як 100 поліетнічних держав, в яких в тій чи іншій мірі проявляється міжнаціональна напруга. При цьому в конфліктах, що перейшли в стадію озброєного протистояння, втрати громадянських осіб складають від 50 до 97 відсотків від загальної кількості.

Людство знайомо з конфліктами з моменту свого виникнення. Суперечки і війни спалахували на всьому протязі історичного розвитку суспільства між племенами, містами, країнами, народами. Війни велися з приводу територій, ресурсів; їх породжували релігійні, культурні ідеологічні, етнічні та інші суперечності. Як відмітив німецький військовий теоретик К. фон Клаузевіц, історія світу – це історія війн. І хоча подібний вислів є все ж таки перебільшенням, не можна не погодитися з тим, що роль і місце конфліктів в історії розвитку людства більш, ніж істотні.

Сучасні конфлікти стали одним з провідних чинників нестабільності на земній кулі. Якщо вони погано керовані, то мають тенденцію до розростання, підключення все більшого числа учасників, що створює серйозну загрозу не тільки для тих, хто безпосередньо виявився залученим до конфлікту, але і для всіх, хто живе на землі.

Для України проблема врегулювання конфліктів мирними засобами важлива удвічі: по-перше, з погляду загальної загрози, яку озброєні конфлікти представляють для людської цивілізації, і, по-друге, з точки зору безпосередніх українських інтересів. Багато озброєних конфліктів, що знов виникли, знаходяться в близькості від українських меж. Вони створюють нестабільність і викликають тривогу у населення, що проживає на території суміжних держав. Величезний потік біженців на територію України у разі розвитку озброєних конфліктів в цих країнах може обернутися серйозною соціальною і економічною проблемою для нашої країни.

Мета статті

- визначити загальні групи етнічних конфліктів;
- визначити поняття “врегулювання” і “вирішення” конфлікту;
- визначити поняття “трансформація” конфлікту;
- визначити основні напрямки подолання конфліктів.

Обговорення проблеми

Сучасний світ багатоликий і неоднозначний, в якому існують різноманітні, часто прямо протилежні тенденції, які, переплітаючись, накладають свій особливий відбиток на міжнародні відносини наших днів. Однією з домінуючих тенденцій сучасності є глобалізація, яка, не дивлячись на властиві їй “родові плями”, за логікою речей повинна сприяти зміцненню цілісності світу, формуванню цивілізації і, відповідно, вести до підвищення відкритості національних економік, подальшому зближенню народів, кращому розумінню між ними.

Паралельно з глобалізацією набирає обороти опозиційна їй тенденція зростання національної, расової, культурної, релігійної нетерпимості. Зрозуміло, ці дві тенденції було б не правомірно ставити на один рівень, так як вони суперечливі. Якщо глобалізація є загальним довготривалим феноменом, то зростання націоналізму й інших форм нетерпимості - це явище рухоме. При цьому очевидно і те, що нинішній сплеск агресивності багато в чому є реакцією суспільства у відповідь на згадані вище “родові плями” глобалізації, яка поки об’єктивно тільки ще більш поглиблює різницю, яка і без того досягла разючих масштабів в рівні життя, добробуту, культури, охорони здоров’я, освіти як між державами, що розвиваються та розвиненими, так і усередині соціумів, у тому числі і західних, ззовні цілком благополучних.

При вивченні конфліктогенних чинників міжнаціональних відносин варто згадати слова Л.М. Гумільова, що “ми повинні вивчати етнічні процеси не для того, щоб формувати або керувати ними, це неможливо і ми можемо тільки завдати шкоди, тут зіпсувати легко, а виправити важко, але для того, щоб пізнати той чи інший етнічний феномен, брати його до уваги і рахуватися з ним” [1]. Радянська національна політика, яка ґрунтувалася на приматі класового підходу, і прагнула зближення націй аж до їх злиття у майбутньому, яскраво проілюструвала до чого призводить небажання “знати” і “рахуватися”. Свавілля, що було допущене у процесі її реалізації, виявилось “міною уповільненої дії”, яка вибухнула в роки перебудови, здетонувавши серію міжнаціональних конфліктів.

Слід зауважити, що засудженню в міжнаціональних відносинах, на думку папи Івана-Павла II, підлягає “ідея конфлікту, не обмеженого ніякими міркуваннями етичної або правової природи, який відкидає повагу гідності особистості в іншій людині, а в результаті і в собі самій” [2].

Після розпаду СРСР в результаті державного розмежування виявилися розірваними зв’язки між етноспільнотами, що викликало

неврегульовані етносоціальні процеси. Хвиля етнічних конфліктів, що прокотилася по СНД протягом останнього десятиліття, продемонструвала, що основною рушійною силою розвитку конфліктів були політичні інтереси етнічних еліт. Етнічні конфлікти можна поділити на три загальні групи: перша – статусні конфлікти (Російська федерація, Грузія, Молдова), коли деякі нетитульні етнічні спільноти самочинно підвищували свій статус і домагалися самовизначення. Друга група – конфлікти, які не забезпечили регуляцію становища національних меншин, зокрема у питаннях громадянства, гарантування рівних можливостей у процесі реформування відносин власності і вільного використання рідної мови. третя група – міжетнічні конфлікти.

Слід зазначити, що прояв конфлікту в насильницькій формі свідчить про провал спроб ненасильницького врегулювання конфлікту в рамках існуючої політичної системи, про вихід конфлікту з-під контролю структур, що управляють. Це приводить до істотної зміни змісту діяльності з контролю над конфліктом. На порядок денний встають проблеми мирного врегулювання насильницьких конфліктів і їх подальшої трансформації в процесі миротворчості.

Врегулювання конфлікту орієнтовано на повне або часткове зняття гостроти протистояння сторін, а також на те, щоб уникнути найбільш негативних наслідків конфлікту. У широкому сенсі під врегулюванням маються на увазі будь-які дії, які направлені на запобігання або припинення озброєної боротьби і вирішення протиріч мирним способом. В більш вузькому сенсі термін “мирне врегулювання” застосовується для позначення діяльності виходу з насильницького конфлікту, пошуку мирних рішень шляхом пов'язання інтересів і цілей сторін і досягненню мирної угоди в результаті переговорів.

Під *вирішенням конфлікту* розуміють більш широку програму ненасильницької трансформації суспільств, що залучено в конфлікт, кінцевою метою якої є усунення корінних причин конфлікту. При вивченні проблем вирішення конфлікту конфліктологи приділяють увагу найбільш глибоким, корінним причинам конфлікту, які усуваються або трансформуються. У цьому сенсі термін “вирішення конфлікту” ширше за значенням, ніж терміни “завершення конфлікту” або “мирне врегулювання”.

Слід враховувати, що співвідношення між “вирішенням конфлікту” і “закінченням насильницького конфлікту” необов'язково пряме. Корінні причини можуть зберігатися, так що ні війна, ні мирна угода можуть їх не усунути. Як відомо, війна породжує додаткові конфлікти, які ускладнюють і камуфлюють початкові проблеми. Цілком ймовірно, що зусилля по вирішенню конфлікту можуть не привести до закінчення війни і, навпаки, зусилля по припиненню війни можуть не вирішити конфлікт, що лежить в її основі. Зусилля з вирішення конфлікту направлені не на те, щоб ліквідувати конфлікт (що неможливо, оскільки конфлікти властиві будь-

якому змінному людському суспільству), а щоб трансформувати насильницький конфлікт у мирний (ненасильницький) процес соціальних і політичних змін. Завдання вирішення конфлікту регулярно встають після виникнення нових форм і джерел конфліктів. У цьому сенсі вирішення конфлікту розуміють як процес припинення ворожого відношення, що породжує насильство і ненависть, і заміна його на нове відношення, що сприяє розвитку довіри і співпраці.

Термін "*трансформація конфлікту*" тісно пов'язаний з поглядом на конфлікт як динамічний процес, що розвивається. У широкому сенсі під трансформацією розуміють найбільш глибокий рівень змін в процесі розв'язання конфлікту. Трансформований конфлікт - це дозволений конфлікт; діяльність з трансформації конфлікту має особливе значення у зв'язку з асиметричними конфліктами (до яких відносяться і етнополітичні), де метою є трансформація природи несправедливих соціальних відносин. Термін "*трансформація конфлікту*" має і вужче значення, в якому він використовується при описі й аналізі процесу мирного врегулювання конкретного конфлікту. В цьому випадку трансформація означає послідовність необхідних проміжних кроків, в результаті яких стає можливим перехід конфлікту від стадії ескалації до деескалації, завершення насильницького протистояння, установлення миру і його зміцнення. Це припускає істотні зміни конфліктуючих сторін і їх взаїмовідносин, а також структурних параметрів тієї ситуації, що створила конфлікт.

Діяльність з мирного врегулювання, трансформації і вирішення конфлікту є основою стратегій миротворчості, або мирних операцій. Під *миротворчістю* розуміють рух до подолання озброєного конфлікту, пошук мирних рішень і їх закріплення в мирній угоді, а також консолідацію і зміцнення досягнутого в результаті переговорів миру.

При аналізі того, що мається на увазі під *миром* і *мирними відносинами*, конфліктологи і дослідники миру використовують два вужчі поняття: "негативний мир" і "позитивний мир". Негативний мир визначається як відсутність прямої фізично насильницької поведінки. Позитивний мир – більш складне поняття, яке означає, що мирне відношення включає щось більше, ніж просто відсутність фізичного насильства у відносинах між сторонами. Позитивний мир вважає певну міру інтеграції і співпраці сторін. Один з найбільших дослідників проблем миру, Кеннет Булдінг, запропонував наступне розуміння цих двох сторін миру: "З негативної сторони мир можна розуміти як відсутність чогонебудь - відсутність безладу, напруженості насильницького конфлікту і війни. З позитивної сторони мир означає умову ефективного управління, впорядкування дій з вирішення конфлікту, гармонію, властиву зрілим відносинам між сторонами. Позитивне поняття миру є умінням ефективно управляти конфліктом і розвитком широкої системи впорядкованих відносин, яка об'єднує сторони, що раніше були ворожими" [3]. Залежно від змісту, діючих сил і завдань миротворчої

діяльності в ній звичайно виділяють три складених процесу, або стратегії, миротворчих операцій: миропідтримка, миростановлення і миробудівництво. Термін “мирозаключення” використовується в значенні руху до припинення озброєного конфлікту, в ході якого конфліктуючі сторони намагаються досягти угоди про мир. “Миропідтримка” означає введення зі згоди конфліктуючих сторін в зону конфлікту міжнародних озброєних (миротворчих) сил, з тим, щоб розділити озброєні сили тих, що воюють. В даний час це часто асоціюється з такими завданнями, як моніторинг ситуації спеціальними спостерігачами, військове або поліцейське патрулювання, а також сприяння гуманітарному втручання. “Миробудівництво” є комплексною і різноманітною діяльністю по зміцненню досягнутого миру, що припускає як запобігання насильства, так і роботу із структурними аспектами предмету суперечки, метою якої є поліпшення якості довгострокових відносин між конфліктуючими сторонами. Якщо мати на увазі модель «трикутник конфлікту» І. Гальтунга, то можна сказати, що миростановлення прагне змінити установки лідерів; миропідтримання направлено на зниження рівня деструктивної (насильницької) поведінки, а миробудівництво намагається подолати корінні суперечності, які лежать в основі конфлікту[4]. Проблематика війни і миру включає два основних аспекта. З одного боку, це група проблем, пов'язаних з припиненням насильницького конфлікту і шляхами його мирного врегулювання, з іншого – це група проблем, пов'язаних з особливостями діяльності постконфліктного миробудівництва в період після укладення мирної угоди.

Висновки

Аналіз становлення миротворчої діяльності в зонах етнополітичних конфліктів потребує не тільки визначення самої природи конфлікту, його особливостей, течій і механізмів вирішення стосовно до конкретної території, але і дослідження історичних і соціально-політичних факторів, що здійснюють вплив на хід миротворчих операцій. Крім того, узагальнив досвід урегулювання міжетнічних суперечностей, слід виділити найбільш характерні проблеми, які при відсутності адекватних дій по вирішенню конфлікту і політичної волі, орієнтованої на його кінцеву деескалацію, повертають протидіючі сторони до силових рішень. У зв'язку з цим вироблення технологій урегулювання етнополітичних конфліктів, які включають в себе управлінську діяльність від превентивних акцій до проведення багатопланової постконфліктної політики, стають найбільш актуальною проблемою. Для кожного конкретного конфлікту необхідний каузальний підхід у виборі методів урегулювання, зумовлених унікальними характеристиками кожної міжетнічної конфронтації. Ескалація міжнаціональних конфліктів на території СНД принесла величезні матеріальні втрати (більше 5 мільярдів доларів). Існування потенційної етнополітичної напруги в поліетнічних зонах зумовлює низьку

інвестиційну привабливість регіонів, що негативним чином впливає на економічний розвиток як окремих територій, так і окремих держав СНД в цілому.

Перспективи подальших досліджень

- ✓ визначення понятійно-категоріального апарату етнічної конфліктології;
- ✓ дослідження джерел і причин виникнення етнічних конфліктів;
- ✓ аналіз архетипів війни і миру;
- ✓ обґрунтування принципів політичного урегулювання конфліктів;
- ✓ визначення правових основ вирішення конфліктів;
- ✓ аналіз політики толерантності.

Джерела

1. Гумилев Л.Н. Мифы и реальность этносферы // Дружба народов. – 1989. – № 11. – С.196.
2. Энциклики Его Святейшества Папы Римского 1891, 1981, 1991 годов. – С.209.
3. Boulding K. Stable Peace. Austin, TX: University of Texas Press, 1978.
4. Кавтарадзе С.Д. Этнополитические конфликты на постсоветском пространстве / С.Д.Кавтарадзе. – М.: Издательство «Экзамен», 2005. – 224 с.

Стаття надійшла 11.10.2005 р.